

ПИСАНКИ – 25 років музейної традиції

У Словацькому національному музеї – Музеї української культури у Свиднику було відкрито ювілейний, 25-ий річник виставки великодніх писанок, яка вже чверть століття поспіль популяризує та зберігає унікальне народне мистецтво оздоблення яєць.

Ця виставка є завжди знаковою культурною подією для регіону, адже писанкарство й досі являється невід'ємною частиною духовної та мистецької його спадщини. Завдяки майстриням і майстрам, які передають традиції з покоління в покоління, давнє ремесло не лише зберігається, а й розвивається, збагачуючись новими техніками та художніми формами.

Ювілейний річник приніс виставці новий формат. Вперше інсталяцію писанок було розгорнуто у новому виставковому просторі етнографічної експозиції просто неба – у скансені, що надає події особливої автентичної атмосфери та дозволяє глядачам глибше відчувати зв'язок традиції з природним середовищем.

Цьогоріч у виставці взяло участь 27 майстрів писанкарства, які представили різноманітні техніки декорування. У своїх роботах митці використали як традиційні, так і сучасні техніки: кольоровий батик, воскову рельєфну техніку, розпис кольоровим воском, мадейру, шкрабання, декорування дротом і нитками.

Вперше на нашій виставці показуємо т. зв. яєчні об'єкти, до порожнини курячого декорованого яйця через отвір у формі кола, серця, еліпса є вкладене менше теж декороване яйце. Також нині поширені більш яскраві писанки, розписані синтетичними фарбами. Традиційні однотонні великодні яйця, створені з використанням місцевих рослинних барвників, сьогодні трапляються рідко. Втім, на нашій виставці вони гідно представлені: це писанки з орнаментом, нанесеним

воском і пофарбовані в цибулинному лушпинні, а також крашанки з рослинними відбитками. Як можемо бачити на виставці, орнаментация також пройшла складний шлях розвитку, однак традиційна орнаментальна техніка збереглася донині.

Кожна писанка – це не просто декоративний виріб, а символ життя, відродження і духовності. Орнаменти, кольори та техніки несуть у собі глибокий зміст і відображають багатство народної уяви та вікових традицій.

Ювілейна виставка «Писанки» вкотре доводить, що писанкарство залишається живим мистецтвом, яке об'єднує покоління та продовжує надихати сучасних майстрів на творчий пошук.

Людмила РАЖИНА,
СНМ – МУК.

Великдень – перемога життя над смертю

Українці про Великдень говорять, що то час, коли дива стають реальністю, а молитви – щирими розмовами з небом. І ще додають: «Нехай великодній кошик буде сповнений не лише стравами, а й світлими помислами та добротою».

Вираз «Празник із празників і Торжество із торжеств» - це найвищий титул Великодня у християнській традиції.

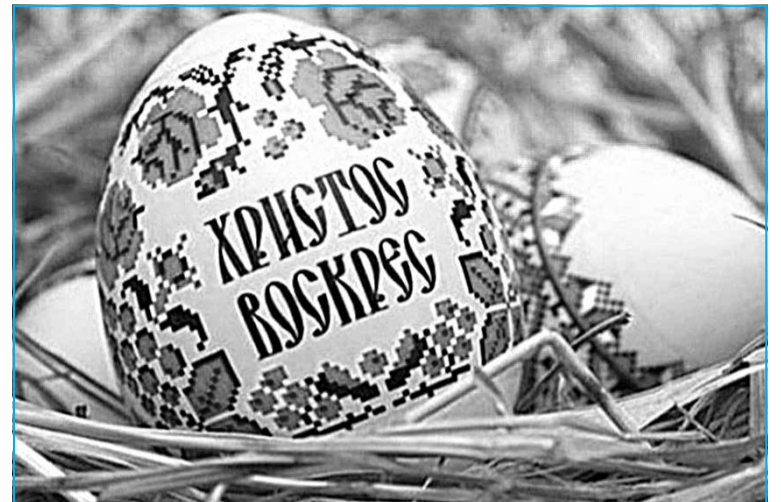
Словаччина у 2026 році святкує Великдень 5 квітня. В нас, як і в більшості країн Європи, дотримуються григоріанського календаря, тому дата зазвичай не збігається з православним Великоднем. Православні в Словаччині дотримуються юліанського календаря, тому святкують Великдень 12 квітня, як і в Україні та в інших слов'янських країнах.

В Україні цю дату використовують Православна церква України (ПЦУ) та Українська греко-католицька церква (УГКЦ).

Різниця між конфесіями у 2026 році становить один тиждень: **Католицький Великдень:** 5 квітня. **Православний Великдень:** 12 квітня.

Таке розходження виникає через різні методи розрахунку пасхалії. Православний Великдень обчислюється за методикою, яку встановив Перший Вселенський собор у 325 році. Якщо просто: це перша неділя після першої повної повні, що настає після весняного рів-

нодення. Згідно з канонічними правилами східної церкви, православний Великдень не може святкуватися раніше або одночасно з юдейським Песахом, який цього року триває до 8 квітня. Якщо дати збігаються, православну Пасху переносять на тиждень вперед. -р-

Символ відродження життя

З наближенням Великодня наші домівки наповнюються магією писанкарства. Це не просто декор, а прадавнє послання, де кожен штрих має сакральний зміст.

Символіка у барвах

Колір писанки – це перше, що «промовляє» до глядача. **Червоний** колір віщує радість та любов, **жовтий** прикликає сонце й багатий врожай, а **зелений** символізує пробудження природи. **Блакитний** колір дарували на здоров'я, а **чорний** використовували як знак пошани до предків та вічності.

Мова орнаментів

Візерунки на яйці – це графічні молитви:

- **Сонце (ружа, сварга – ламаний хрест)** – дарує світло та рух;
- **Дерево життя** – зв'язок поколінь і всесвіту;

• **Безконечник** – символ плинності часу та нескінченності буття;

• **Дубовий листок** – знак чоловічої сили та витривалості.

На відміну від вареної крашанки, яку споживають за святковим столом, писанка завжди пишеться на сирому яйці. Вона вважається потужним оберегом: її зберігали за іконами, клали у зерно для кращого врожаю або під поріг будинку для захисту від лиха. Сьогодні писанка залишається живим символом незламності та віри у відродження.

Ред.

Шевченківська премія

Церемонія нагородження лауреатів Національної премії України імені Тараса Шевченка відбулася 9 березня до дня народження Тараса Шевченка.

Переможці Шевченківської премії 2026:

Проза: Юрій Щербак – за книгу підсумків і пророцтв «Мертва пам'ять. Голоси і крики» і Павло Белянський – за роман «Битись не можна відступити»

Літературознавство і мистецтвознавство: Олеса Авраменко – за мистецтвознавчі науково-популярні твори з авторської серії Ассент: книги «Білокур», «Приходько», «Тісто» та Сергій Тримбач – за книгу «Іван Миколайчук. Містерії долі»

Публіцистика і журналістика: Олег Криштопа – за документальний роман «Радіо Афродіта»

Кіномистецтво: Павло Остріков – за фільм «Ти – космос»

Театральне мистецтво: Оксана

Дмітрієва – за вистави «Вертеп», «Жираф Монс» Харківського державного академічного театру ляльок ім. В. А. Афанасьєва; виставу «Буря» Національного академічного українського драматичного театру імені Марії Заньковецької; виставу «Медея» Івано-Франківського національного академічного театру імені Івана Франка

Творче кураторство культурно-мистецьких проєктів: Тетяна Гаук, Олена Грозовська, Михайло Кулівник, Катерина Лісова, Дар'я Подольцева – за виставковий проєкт «Алла Горська. Борівітер» та Валерій Сахарук – за культурно-мистецький проєкт «30x30. Сучасне українське мистецтво»

-р-

ПІДГОТОВКА РЕГІОНАЛЬНИХ КОНФЕРЕНЦІЙ

У середу, 18 березня 2026 року, у приміщенні Центральної ради Союзу русинів-українців Словацької Республіки (СРУСР) в Пряшеві відбулося чергове засідання Президії, головного керівного органу між засіданнями Центральної ради Союзу.

Головною темою обговорення стала підготовка та хід регіональних конференцій СРУСР, підготовка ІХ з'їзду Союзу, який відбудеться 12 вересня 2026 року, та регіональних конкурсів пісенного огляду «Маковицька струна». Президія вказала на необхідність внести зміни в чинний Статут організації.

Були конкретизовані завдання, пов'язані з підготовкою і проведенням 72 Свята русинсько-української культури, яке відбудеться 19 – 20 червня 2026 року у Свиднику.

Президія обговорила розподіл дотацій від Фонду підтримки культури національних меншин (KULT MINOR). Голова

ЦР СРУСР Павло Богдан наголосив на важливості ефективного використання коштів для окремих проєктів. Сказав, що кожного року залишається все менше і менше коштів для культурної діяльності і для видавничої діяльності Союзу. Втретє органами Фонду було відхилено видання зібраних творів

уродженця Лабірщини, талановитого українського поета Словаччини Петра Гули (1937, Видрань – 1980, Видрань).

На завершення засідання було прийнято відповідні постанови, які визначають стратегію діяльності СРУСР на найближчі місяці.

-мі-

Пряшівський університет: територія української студентської молоді

Протягом останніх місяців українська студентська молодь *Nové Tváre* у Пряшеві активно організовує культурні програми, що об'єднують українську громаду та знайомлять словацьке суспільство з українською культурою. Такі події стають простором для творчості, спілкування та збереження національної ідентичності. Саме завдяки ініціативності студентів і підтримці партнерів українське культурне життя в регіоні набуває нових форм і наповнюється живою енергією молодого покоління.

Першою з таких подій став літературний вечір, що відбувся 24 жовтня 2025 року в Українському домі у Пряшеві. Програма поєднала поезію, музику та живе слово, створивши атмосферу щирості й творчого натхнення. Гості мали змогу почути сучасну та класичну українську поезію, насолодитися музичними виступами та провести час у теплій дружній атмосфері. Вечір залишив приємні враження та показав, що українська культура має активне й зацікавлене середовище серед молоді.

З тією ж програмою 5 грудня 2025 року студенти вирушили до Кошиць, де відбувся виїзний літературний вечір. Подія збрала глядачів, які з великим інтересом і підтримкою сприйняли виступи молодих митців. Атмосфера була надзвичайно теплою, а сам вечір став ще одним кроком до популяризації української культури серед ширшої аудиторії.

Наступною важливою подією став концерт українських студентів, який відбувся 6 березня в приміщенні бібліотеки Пряшівського університету на філософському факультеті. Захід був організований з ініціативи сту-

дентів за підтримки студентських дорадників (*poradcovia*) та організації *Nové Tváre*.

Програма концерту складалася з 16 номерів. На сцені звучали вокальні виступи, інструментальна музика, поезія, а також був представлений театр тіней, який переніс глядачів у свою особливу мистецьку атмосферу. Подію доповнили хвилини мовчання на знак шани, вручення нагород активним учасникам студентського життя та оголошення результатів фотоконкурсу.

Концерт відвідало близько 200 глядачів. Успіх заходу став результатом великої організаційної

роботи та спільних зусиль молоді, яка долучилася до його створення.

Подібні ініціативи доводять, що українська культура в Словаччині не лише зберігається, але й активно розвивається. Саме завдяки молодому поколінню вона знаходить нові голоси, нові форми та продовжує звучати далеко за межами України.

Молодіжна-культурна платформа *Nové Tváre* і надалі планує проводити такі програми для поширення свідомості та урізномбарвлювання культурного життя містян.

Назар КИРПА.

Фото: Л. Цупер та автор.

Єдиний стандарт мови

З 1 березня 2026 року в Україні набув чинності єдиний державний мовний стандарт. Відтепер оновлений Український правопис став обов'язковим для всіх офіційних сфер життя, ставлячи крапку в тривалому перехідному періоді.

Україна завершила важливий етап впорядкування своєї мови. Якщо раніше нові правила написання слів мали характер «рекомендацій», то тепер вони стали законом. Рішення Національної комісії зі стандартів державної мови закріплює сучасний правопис як єдину норму для держави. Це рішення має на меті не лише зміцнити національну ідентичність, а й зробити українську мову більш логічною та ближчою до її історичних коренів, які часто зберігалися саме в українській діаспорі.

Єдині правила для всіх: Державні установи, медіа, школи та бізнес тепер пишуть за однаковими правилами. Це усуває плутанину в офіційних документах та міжнародних угодах.

Освіта та іспити: Учні в Україні та абітурієнти, які вступають до університетів, складатимуть тести (НМТ) виключно за цим затвердженим стандартом.

Мова поваги: У стандарт також інтегровано «Термінологію

безбар'єрності». Це поради, як спілкуватися етично, уникаючи образливих слів щодо різних соціальних груп або людей з інвалідністю.

Для тих, хто вивчає українську або спілкується нею за кордоном, ось кілька найбільш помітних змін, які тепер є офіційною нормою:

Проект (замість проєкт): Пишемо через «є», як у словах *об'єкт* чи *траєкторія*. Це ближче до латинського оригіналу.

Пів години, пів аркуша: Слово «пів» (у значенні половина) тепер завжди пишеться окремо. Більше ніяких дефісів чи злитного написання.

Ефір / етер, кафедра / катедра: Для багатьох слів грецького походження тепер дозволено два варіанти. Це повертає мові її історичне звучання, яке десятиліттями плекали за кордоном.

Індик, ирій: У деяких словах на початку знову офіційно вживається літера «и», що є традиційним для народної вимови.

-р-

Жіночий день в Бардієві

Голова Регіональної ради Союзу русинів-українців СР в Бардієві Микола Деніс запросив членів організації відсвяткувати Міжнародний жіночий день. Зустріч відбулась в кав'ярні «*U babičku*». Вони прийшли і були дуже щасливі. У своїй урочистій промові він привітав їх, високо оцінив їх відданість та роботу в Союзі, а також нагадав про найважливішу подію, яка чекає на організацію цього року – Регіональну конференцію перед майбутнім ІХ з'їздом та окружне змагання в інтерпретації народних пісень «*Маковицька струна*».

У рамках святкування Міжнародного жіночого дня також відбулося нагородження Анни Перегримової до ювілею (75) від Центральної ради СРУСР та святкування 86-річчя Евеліни Гват, яке вона нещодавно відсвяткувала. Жінки були задоволені солодким подарунком від чоловічої частини організації та культурною програмою, яку представив Петро Маслей. Свій музично-співочий концерт, спрямований на вшанування жінок, він доповнив дотепним, веселим словом. За келихом вина та в дружній дискусії час пролетів швидко, але гарний настрій та фото нагадуватимуть нам про цю подію. МГ

Вітальний лист Анни Перегримової від імені СРУСР вручив голова Регіональної ради Союзу Микола Деніс.

Новини культури

УКРАЇНА: 21 та 22 березня 2026 року у Володимирському соборі Києва відбулися масштабні церемонії вшанування пам'яті почесного патріарха Філарета, предстоятеля УПЦ Київського патріархату (помер 20 березня 2026). Патріарха поховали в крипті Володимирського кафедрального собору.

ВАТИКАН: 22 березня 2026 року офіційне видання Святого Престолу опублікувало аналітичний матеріал, назвавши патріарха Філарета «архітектором української автокефалії», що викликало резонанс у релігійних колах світу.

США: Державний департамент

22 березня 2026 року офіційно назвав патріарха Філарета «ветераном духу».

США: З 16 по 21 березня 2026 року в Нью-Йорку тривав фестиваль сучасної музики USCMF 2026, де програма «*MOSAICS*» представила американській публіці елітарну українську академічну музику як частину глобального інтелектуального контексту.

УКРАЇНА: 20 березня 2026 року актори Львівського театру ляльок ініціювали маніфест проти радянської системи почесних звань, що до 22 березня 2026 року спровокувало масштабну дискусію про деколонізацію театральної сфери в Києві та Харкові. -мі-

Музей – це тиша, в якій звучать тисячі голосів предків (До 80-річчя з дня народження Мирослава Сополіги)

Тиша Свидника особлива. Вона не порожня, вона наповнена відлунням віків, шелестом солом'яних стріх та скрипом старих дерев'яних воріт. Тут, під мінливим карпатським небом, розкинулася справжня скарбниця – Музей української культури, що став живою пам'яткою народу. І якщо цей музей є інтелектуальним серцем українства у Словаччині, то його багаторічним пульсом, його головним архітектором і невтомним будівничим став доктор історичних наук, автор понад 20 монографій та 500 наукових праць, присвячених архітектурі, побуту та традиціям українців Східної Словаччини, Мирослав Сополіга.

Корені, що пішли в глибину

Шлях Мирослава Сополіги (нар. 26 березня 1946 р. у Свиднику) в науку не був випадковим. Його дитинство пройшло серед людей, які понад усе цінували чесну працю та вірність традиції. Саме цей дитячий захват перед естетикою народного побуту – перед досконалістю лемківської вишивки чи логікою дерев'яного різьблення – згодом переріс у високе професійне покликання.

Мирослав Сополіга ніколи не сприймав етнографію як збирання «мертвих» артефактів. Його міжнародне визнання як вченого підтверджує той факт, що він є іноземним членом Національної академії наук України. Це високе звання – свідчення того, що його праця давно перетнула державні кордони, ставши невід'ємною частиною загальноукраїнського та світового наукового простору.

Музей як спільна справа життя

Мирослав Сополіга продовжив справу попередників по розбудові музейної справи українців Словаччини і справи заснованого ними Музею української культури у Свиднику він віддав десятиліття свого життя і поруч з тим став засновником відомого у Словаччині і далеко за її межами скансену. Проте сам ювіляр, будучи людиною високої академічної культури, завжди наголошує: музей – це не робота одного лідера, це плід колективного горіння та синергії однодумців. Він радо наголошував і наголошує: «Музей – це тиша, в якій звучать тисячі голосів предків».

Розбудова цього унікального закладу відбувалася у тісній співпраці з цілою плеядою видатних особистостей. Разом із відомим істориком літератури, поетом та громадським діячем Степаном Гостиняком, краєзнавцем та істориком Миколою Русинком, талановитими етнографами подружжям Надією та Йосифом Вархолами, а також багатьма іншими самовідданими працівниками музею, Мирослав Сополіга буквально по цеглині збирав мозаїку нашої історії.

Вони разом виїжджали в експедиції, рятували від руйнації унікальні об'єкти, сперечалися над концепцією кожної виставки. Це було покоління будівничих, які розуміли: без власного музею народ втрачає своє обличчя. Під керівництвом пана Мирослава музей став потужним європейським науковим центром.

Філософія дерева: Спеціалізація на народній архітектурі

Справжньою пристрастю та головною науковою спеціалізацією доктора Сополіги стала народна архітектура. Він, як ніхто інший, зумів розшифрувати символіку та конструктивну логіку карпатського будівництва. Його фундаментальні дослідження житлових, господарських та сакральних споруд Пряшівщини стали канонічними.

Коли ми сьогодні милуємося суворими та водночас витонченими лініями лемківських хат чи дерев'яних церков, чиї темні гонтові дахи надійно тримають небо, ми бачимо результат і його наукових зусиль. Мирослав Сополіга довів, що ці споруди – не просто релігійні чи побутові об'єкти, а вершина народної інженерної думки та естетики. І завдяки його праці світ усвідомив цінність дерев'яної архітектури Карпатського регіону як

органічну частину світової спадщини.

У складний період 1990-х років Мирославу Сополізі разом з колективом працівників вдалося відстояти український характер музею від спроб «деукраїнізації» та зміни статусу установи.

Спадщина, що не знає відпочинку

Навіть зараз, перебуваючи на заслуженому відпочинку, Мирослав Сополіга залишається незмінним авторитетом для колег. Його науковий доробок – численні монографії, де детально описано кожен елемент будівництва, від фундаменту до гребеня даху – залишається фундаментом для нових поколінь дослідників. Його життя на пенсії – це лише зміна ритму, але не зміна пріоритетів: він і надалі вболіває за долю музею, за долю українства в регіональному і світовому вимірах.

Він вчить нас, що традиція – це не поклоніння попелу, а передача вогню. І цей вогонь, запалений ним разом із колегами – Гостиняком, Русинком, Вархолами – продовжує світити нам і сьогодні.

Слово до Ювіляра

Дорогий друже Мирославе!

З нагоди Твого ювілею висловлюємо Тобі глибоку шану! Твоя цілеспрямованість і націленість на моральні і духовні орієнтири нашого буття, відстоювання доброго імені наших предків допомогли тому, що нам в часи небачених випробувань на національному полі все ж таки вдалося встояти і тим самим продемонструвати незламність, національну честь і людську гідність.

Бажаємо Тобі міцного здоров'я, душевного спокою та радості від плодів Твоєї праці. Нехай Твоя життєва мудрість продовжує бути орієнтиром для майбутніх поколінь дослідників.

Многая і благага літа, шановний Ювіляре!

Мирослав ІЛЮК.

ЛЮБОВНА ТА ЕРОТИЧНА МАГІЯ

Під такою назвою 8-го березня 2026 році в Свиднику відбулась лекція відомої етнологіні та історикіні Катарини Надаскої (на фото). В надзвичайно цікавій лекції, в якій вона зазирнула в минуле про традиції наших предків відносно кохання та еротичної магії, в першу чергу вона пояснила, в чому саме полягає різниця між любовною та еротичною магіями. Любовна магія слугувала передусім для освіження вже існуючого кохання, переважно подружнього.

Йшлося про ритуали на підтримку вже тривалого зв'язку, метою яких було зміцнення існуючих почуттів. До неї часто вдавалися дружини чоловіків, які надовго відходили на заробітки, через побоювання, що в чужих краях їх звабить інша жінка. Для забезпечення такої любові використовувалися різні предмети, наприклад, ляльки, що зображували постать жінки та постать чоловіка. Вони виготовлялися з дерева, воску або соломі. Чоловічій ляльці на голову приклеювали справжнє жіноче волосся і навпаки, а потім ляльок закопували в часі повного місяця біля плодоносного дерева, примовляючи різні заклинання. Все робилося потаємно, щоб ляльки ніхто не викопав, бо викликало б це велике нещастя.

Еротична магія історично вважалася формою «чорної» або «злої» магії, оскільки вона була спрямована на придушення вільної волі людини. Про потерпілу

особу таких ритуалів казали, що їй «пороблено». Коли така людина не була поруч із тим, хто наклав на неї заклинання, вона відчувала муки, навіть фізичний біль. Хоча ініціаторками найчастіше були жінки, чоловіки також нерідко вдавалися до цих практик. Домінуючою рисою в даних випадках була пристрасть, коли хтось був «бажаним» для іншої особи. Магію часто виконували на замовлення не тільки з метою «зачарувати» особу, про яку йдеться, але й навпаки, провести обряд очищення, щоб «розчарувати» її. Для цього так само вживалися різні предмети, як, наприклад, частини одягу, волосся, нігті, піт, слину, менструальну кров. Для захисту від «чарування» мали допомагати різні амулети, освячена вода чи сіль, вогонь. Частиною еротичної магії була й т. зв. парціальна магія, тобто особлива форма магії, заснована на принципі «частина замість цілого». В центрі любовно-еротичної магії постали їжа, вода, рослинний та зооморфний світ, частини людського тіла. В любовну їжу чи напої жінки потаємно давали попіл із спаленого волоссячка з-під пахви або лобку, менструальну кров в горілку, вино; знов чоловіки вживали сперму, слину, піт, які так само додавали в їжу жінці. А можливості, де відповідна особа вживала таку їжу чи напої – це були дні, пов'язані з народними звичаями: вечорниці, м'ясниці фашенги, великодні обливання, собітки, прощі кermeshi, музика, весілля, тобто скрізь, де зустрічалась молодь.

Весільні обряди включали заповіжні методи від «поробениска», щоб ніхто не зміг завдати шкоду й відняти любов молодяткам, особливо дорогою до шлюбу, наприклад, кинути перед них серсть із кішки та пса, щоб в подружньому житті гризлися «як пес з мачков». Зазвичай з охоронною метою молодій зашивали в пояс або облямівку спідниці стручок часника, молодому всували петрушку в чобіт тощо. В селах нашого регіону дану функцію приписували й барвінку, який «свальб'яна мама» занурювала в священну воду й так кропила молоду шлюбну пару перед відходом в церкву «до присяги». На вірну любов варили глину з борозни і давали пити молодому подружжю протягом дев'яти днів – кожен день дев'ять раз лигнути.

Адекватно в наших селах на приваблення парубка дівчина, крім вище наведених компонентів, вмивалася попіл коліна й воду замішувала в любовний напій, який давала випити парубкові, який їй був до вподоби, після чого він буде за нього ходити, як шалений. Молодик, прийшовши сватати дівчину, мав дотримуватися материнської поради – при сидінні перекласти ліву ногу через праву, а так може ворожити кулько хоче, його са ніч не їмать.

За словами Катарини Надаскої, любовний напій, бренди, який містить в собі вже певні хімічні речовини, в сучасному можна купити в магазині для дорослих – сексшопі. Н. В.

Новини культури

БРАТИСЛАВА. У суботу, 21 березня 2026 року відбулася урочиста інтронізація преосвященного владика Мілана Лаха, ТІ. Він став другим в історії правлячим єпископом Братиславської греко-католицької єпархії. Окрім обов'язків у Братиславі, владика продовжує виконувати місію Апостольського візитатора для греко-католиків у Західній Європі.

Народився в Кежмарку, виростав в Любиші, його батьки за походженням з Остурні.

БРАТИСЛАВА. 16 березня відбувся великий «Концерт для України» за участі Міли Медведовської. Вона стала символом українсько-словацької культурної співпраці, зокрема завдяки дуету з словацькою співачкою Каткою Кошовою (Katka Košová). Попереду виступи Світлани Лободи (28.03) та гурту «БЕЗ ОБМЕЖЕНЬ» (28.03).

КАЛЕНДАР

1.4.1966 р. - помер у Празі історик літератури, педагог, фольклорист, дослідник творчості письменників будительської генерації Корнило Заклинський (60). Народився 1.8.1889 р. у Львові.
2.4.1891 р. - народився у Седлиських священник, громадський діяч Антоній Симко (135). Помер 25.7.1958 р. у Пакостові.
2.4.1941 р. - народився словацький прозаїк і публіцист Ладіслав Баллек (85). Помер 15.4.2014 р.
3.4.1876 р. - народився в Зліні чеський підприємець, засновник взуттєвої фірми Bata Томаш Батя (150). Помер 12.7.1932 р.
7.4.1926 р. - народився в Чукалівцях Снинського округу колишній актор УНТ в Пряшеві Павло Симко (100). Помер 8.12.1981 р. в Пряшеві.
12.4.1921 р. - народився у Верб'язі на Свалявщині актор, режисер, директор УНТ в Пряшеві Йосиф Фельбаба (105). Помер 12.5.1995 р. в Пряшеві.
16.4.1931 р. - народився у с. Куличів на Волині (Україна) педагог, літературознавець, дослідник української літератури, автор нарисів «Stručný nástin dějin ukrajinské literatury» Вацлав Жидлицький (95). Помер 18.8.2002 р. в Празі.
20.4.1926 р. - народився у Вагринці Свидницького округу педагог Юрій Мнягончак (100). Помер 28.7.2012 р. в Пряшеві.
22.4.1911 р. - народився в Упорі (окр. Требишів) церковний діяч, священник

в Осадному, Свиднику, Чермерному, Меджилабірцях Андрій Мацко (115). Помер 8.1.1967 р. в Меджилабірцях.
22.4.1926 р. - народився словацький поет Мілан Лайчіак (100). Помер 22.5.1987 р.
23.4.1911 р. - народився український письменник Олександр Гаврилюк (115). Помер 22.6.1941 р.
24.4.1646 р. - було підписано Ужгородську унію (380). Акт церковного об'єднання з Римом підписало 63 священників Мукачівської православної єпархії на чолі з Василем Тарасовичем. Акт прийняв римо-католицький єпископ міста Єгер Юрій Якушич.
24.4.1846 р. - народився філолог, природознавець, письменник, дослідник фольклору лемків Іван Верхратський (180). Помер 29.11.1919 р.
24.4.1931 р. - народився у Звалі на Снинщині педагог, культурно-освітній діяч Юрій Сенько (95). Помер 28.11.2002 р.
25.4.1886 р. - вийшов в Ужгороді останній номер церковної, економічної та літературної газети «Карпат» (140). Перший номер газети вийшов 12.7.1873 р.
26.4.1881 р. - народився у с. Воютичі в Галичині учасник боротьби за незалежну Україну, педагог, директор Пряшівської півцеучительської семінарії (1929 – 1931), культурно-освітній діяч Маріан Маціейович (145). Помер 14.11.1931 р. в Празі.
28.4.1941 р. - народився у Хмельовій Бардіївського округу автор книжок «Люди з-під Мінчолу», «Оптанті», колишній працівник ЦК КСУТ Степан Крушко (85).

Андрій Урам-Мурина (1934 – 2026)

12 березня 2026 року у Свиднику зупинилося серце **Андрія Урама-Муріна** – багаторічного вчителя образотворчого виховання, талановитого художника та щирого наставника молоді.

Андрій Урам-Мурина народився 8 квітня 1934 року в Габури на Лабірщині. Навчався в педагогічній гімназії у Пряшеві, згодом закінчив педагогічний інститут за спеціальністю «математика та образотворче виховання».

З 1954 року працював учителем у Стропкові. У 1970 році переїхав до Свидника, де вчителював спочатку в Основній школі №1, а потім до виходу на пенсію – Основній школі №3.

Андрій Урам був не просто вчителем, а майстром, який відкривав учням світ через лінії та кольори.

Його власна творчість – від пейзажів рідного краю до іко-

нопису – була відображенням його життєвого кредо: «Жити на повну». Навіть після виходу на пенсію він залишався активним творцем, перетворивши свою майстерню на осередок культури та натхнення.

Висловлюємо глибоке співчуття дружині покійного Ользі, рідним та близьким. Пам'ять про Андрія Урама – вчителя, митця та доброї людини – назавжди залишиться в роботах його учнів та на його власних полотнах.

Вічна йому пам'ять! -мі-

Шематизм Мукачівської єпархії 1844 року реєструє в Гаргаї (Гергеї) всього 8 вірян церкви східного обряду. В той же час в Кожанах (Шематизм 1775 року назву села наводить Козяна), яке славиться національною пам'яткою культури – дерев'яною церквою 1760 року, було 257 вірян церкви східного обряду, а в Кучині – 39 і належали вони до церкви-матері в Шапинці з слов'яно-руською (Slavo-Ruthenica) мовою. Притім в Кожанах ще і в 1900 році римо-католики становили меншість жителів села – всього 12 осіб. Проте, як в Кожанах, так і в Гаргаї історичний розвиток пішов не на користь вірян східного обряду і русинів: в 2021 році в Кожанах із загальної кількості жителів (104) 80 осіб заявили належність до словаків, а в Гаргаї ще більше – із загальної кількості 264 жителів села 257 – жителі словацької національності. Але належність до церкви східного обряду заявило вже лише двоє віруючих.

Краєзнавчий словник сіл Словаччини наводить, що село Гаргай розвинулося на території панства

Сторінки минулого (151)

ГАРГАЙ – НАРНАЙ (окр. Бардіїв)

Трочани шляхом злиття старіших сіл. Воно належало різним землевласникам. Село задокументовано з 1480 року як Herhe, пізніше Harhaj (1773), Harkel' (1920), Harhaj (1927), угорською Herhej, Herhely.

Архівні записи свідчать, що хвиля волоського населення, яка прямувала зі сходу по верхів'ях Карпат особливо зростає в XVI столітті і таким чином в селі опинилась значна кількість руського населення, яке в наступні століття поступово тут асимілювалося.

У 1787 році село мало 26 будинків і 165 жителів, у 1828 році – 41 будинок і 304 жителів. Вони займалися сільським господарством.

Спочатку тут була дерев'яна церква, засвячена св. Катерині Олександрійській, побудована в 1682 році. У 1891 році вона зникла. У 1992 році був побудований костюль,

засвячений св. Яну Непомуцькому.

Про швидке спливання нащадків колишніх волохів-русинів з словацьким етносом в Гаргаї свідчать такі дані угорських переписів населення: 1880 рік – 149 жит., 135 слов., 12 мад., 2 немовл., 99 р.-кат., 8 гр.-кат., 29 еванг. а.в., 13 юд., 1890 – 134 жит., 116 слов., 8 мад., 9 нім., 1 інш., 103 р.-кат., 10 гр.-кат., 12 еванг. а.в., 9 юд., 1900 – 149 жит., 143 слов., 6 мад., 102 р.-кат., 11 гр.-кат., 31 еванг. а.в., 5 юд., 1910 – 122 жит., 101 слов., 6 нім., 15 інш., 98 р.-кат., 6 гр.-кат., 14 еванг. а.в., 4 юд.

Чехословацький перепис населення 1930 року показав, що і далі продовжилось спливання нащадків колишніх руських поселенців з словацькою людністю: 1930 рік – 137 жит., 127 чхсл., 6 евр., 1 інш., 3 чуж. 113 р.-кат., 3 гр.-кат., 15 еванг. а.в.

-мі-

Таємниця назви Меджилабірці: Між угорським «полем» та слов'янськими «водами»

Чи задумувались ми колись, чому місто Меджилабірці називається якраз так? На перший погляд, відповідь ясна – ми живемо «між Лабірцями». Проте, якщо заглянути в архіви та прислухатися до мовознавців, відкривається історія всього нашого регіону.

Етимологічний детектив: Mezđ чи Medzi?

Історія назви Меджилабірці – це класичний приклад того, як на пограниччі культур мови «позичують» назви одна в одну. Найдавніші письмові згадки (зокрема від 1543 року) фіксують місто як Mezđlaborcz. Угорське слово «mezđ» означає «поле» або «рівнина». Історики ще додають нам назви, як колись фігурувало місто в документах: Mezeulaborc (1557), Meczzy Laborcze (1773), MezyLaborszky (1786), Medzilaborce (1920).

У часи Угорського королівства префікс *Mezđ* часто додавали до назв поселень, які мали статус «ярмаркових містечок» (*mezđváros*). Отже, первісне значення, яке вкладали в назву тогочасні адміністратори, було суто практичним – «Поле на Лабірці».

Феномен «народної правди»

Проте мова – це живий організм. Для місцевої української людності – русинів угорське «мезо» було чужим. Натомість воно звучало дуже схоже на рідне «меджи» (між).

Так відбувся процес, який лінгвісти називають «народною етимологією». Люди переосмислили назву відповідно до навколишньої природи. Оскільки місто розкинулося там, де річка Видранка впадає в Лаборець, версія про поселення «між двома річками» (або «меджи Лабірцями») стала набагато логічнішою та ріднішою. В уяві предків місто було затиснуте між двома водними потоками, що й відобразилося у сучасній назві.

Історик Фердинанд Уличний пов'язує першу письмову згадку про місто з 1523 роком (офіційний сайт міста наводить 1543 рік) і стосовно двох річок в Меджилабірцях, між іншим, пише: «Názov Medzilaborce vyjadřil zemeřisnú polohu sídliřka, založeného nad řutokom dvoř vetiev Laborca, které vtedy pomenovály názvy Velký Laborec a Malý Laborec. V písomnostech od polovice 16. stořetia sa pravidelne vyskytuje vo fonetické úpravě do mařarizovanéj podoby v zmysle „Pole Laborec“».

Спільна спадщина: Mezđ на мапі Словаччини та України

Меджилабірці не поодинокі у такій долі. Корінь *mezđ* (поле) колись ряснів на мапах сучасної Словаччини та Закарпаття, позначаючи родючі рівнини або стратегічні пункти. **Медзиброд (Medzibrod)**: Мабуть, найбільш яскравий приклад трансформації. Його історична угорська назва – *Mezđköz* (що буквально означає «міжполя») або «польове міжріччя»). Слов'янське населення адаптувало назву, замінивши «поле» на зрозуміле «між» (*Medzi*), а другу частину пов'язало з «бродом» через річку Грон. **Стразьке (Strážske)**: Його угорський відповідник – *Örmezđ* (Вартове поле). Тут слов'яни зберегли лише суть «стражі», відкинувши угорське «поле». **Собранці (Sobrance)**: На старих мапах часто фігурували з додатком *Mezđ* (як *Szobrancei-mezđ*). Закарпаття (Україна): Тут цей корінь зберігся у назвах багатьох сіл. Наприклад, Мужієво (*Mezđmuzsaly*), Яноші (*Mezđjánosi* – Поле Яноша) чи Варі (*Mezđvári* – Замкове поле).

Легенда про князя та силу води

Не можна забувати і про героїчний пласт історії. Народні перекази міцно пов'язують назву річки та міста з напівлегендарним князем Лаборцем, який правив у наших краях у IX столітті. Згідно з легендами, назва «Меджилабірці» могла означати й межі земель князя, або місце, де він зустрів свій останній бій «між водами». Місцеві жителі й сьогодні часто кажуть, що назва походить від розташування «меджи двома Лабірцями» (сприймаючи притоку Видранку як другу гілку річки). Це свідчить про те, що для людей географія та природа завжди були сильнішими за офіційні папери.

Отже, сучасна назва Меджилабірці – це дивовижний симбіоз історії. Вона поєднала в собі давній угорський статус торгового містечка та глибоке відчуття місцевими русинами рідного ландшафту. В цьому є перемога народної пам'яті над сухими архівними записами минулих віків. -мі-

Природні будівельні матеріали вчора, сьогодні і завтра

Музей просто неба (скансен) у Свиднику є унікальною етнографічною експозицією СНМ – Музею української культури, що документує культуру та побут нашого населення. На площі близько 11 гектарів зібрано понад 50 пам'яток народної архітектури, серед яких житлові будинки, господарські споруди та унікальна дерев'яна церква святої Параскеви 1766 року. Цей комплекс має виняткове значення для збереження національної ідентичності та популяризації традиційних ремесел і фольклору регіону Пряшівщини. Про збереження цих шедеврів для наступних поколінь розповідає працівниця музею Івета Василенко.

Формування народної архітектури в північно-східній Словаччині є результатом кількох впливів, які створили її нинішній вигляд. Традиційне будівельне мистецтво базувалося на специфічних умовах життя творців і користувачів окремих будівель. Знання, отримані передусім шляхом польових досліджень та аналізу окремих елементів традиційної архітектури під час створення етнографічної експозиції СНМ – Музею української культури, лягли в основу ремонтних процедур.

Архітектура господарських садиб в етнографічній експозиції являє собою стійкий тип матеріально-технічної культури, яка пов'язана з природними, економічними та соціальними умовами етнічної групи, що населяє північно-східну Словаччину. Народні споруди тут створювалися в специфічних географічних, соціальних і культурних умовах у формі передачі будівельних, техніко-технологічних процедур і досвіду. Знання матеріалів,

вправність і естетичне сприйняття дозволили нашим предкам відносно примітивними засобами і доступними природними матеріалами створювати дуже вражаючі народні споруди, які стали невичерпним джерелом натхнення для подальшого творення тогочасної культури.

Пріоритетним інтересом музейної установи є охорона історичних та охоронних будівель від пошкодження, деградації чи зовнішнього впливу. Збереження первісної історичної цінності, реконструкція пошкоджень та реставрація будівель за оригінальними технологіями з використанням традиційних матеріалів та інструментів у будь-якому випадку є унікальним викликом. Характер архітектури жителів в етнографічній експозиції СНМ – Музею української культури є результатом культурних зразків, які спостерігалися і передавалися з покоління в покоління. Садиби документують побут і житло, розвиток планування житла, тех-

ніку будівництва та використувані матеріали. Вони представляють образ своїх користувачів відповідно до зайнятості чи економічної зрілості з акцентом на винахідливість у виробництві. Об'єкти характеризуються оригінальною конструкцією, технічними деталями і, безсумнівно, належать до цінних витворів матеріальної культури. Найдавніші зруби, змашені глиною та вкриті соломом, втратили свою чарівність через погоду та нестійкість використаного природного матеріалу. Зовнішні стіни мали ознаки потрісканого, віддаленого та вицвілого поверхневого шару. У багатьох місцях були великі ділянки відсутніх глиняних омаст, в яких можна було побачити оголені місця колод, особливо в нижній і верхній частинах будинку. Раніше діряві солом'яні дахи залишали свій слід на стінах окремих частин житла. Внутрішні вертикальні поверхні були вкриті плавними лініями дощової води, змішаної з глиною. Під стелею були місця з опуклими поверхнями, які ледве трималися на своєму місці. Периферійні боки та кути глинобитних печей уже не склали первісних контурів. Земляна підлога була потріскана, на багатьох ділянках спостерігалися поглиблення, розмиті дощовою водою, вся поверхня мала характер нерівностей і пошкоджень. Інтер'єр явно потребував ремонту. Після оцінки стану пам'яток культури було визначено порядок роботи та види використання матеріалу з акцентом на збереження традиційних техник.

(Далі буде.)

Івета ВАСИЛЕНКО,
СНМ – МУК, Свидник.

НОВЕ ЖИТТЯ

NOVE ŽYTĽA
KULT
MINOR

FOUNDA NA PODPORU KULTURY NÁRODNOSTNÝCH MENŠIN

Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlač@slpost.sk. Sadzba: QINET, Tlač: Grafotlač Prešov s.r.o. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

Vydáva Zväz Rusínov-Ukrajincov SR, IČO 0017725. Ročník 76. Šéfredaktor Miroslav Iljuk. Adresa redakcie: Janka Borodáča 5, 081 08 Prešov. Tel. 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk, novezytta@centrum.sk. Náklad: 400 ks. Ročné predplatné 12,50 €. Štvrťročné predplatné 3,125 €. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slpost.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje: Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Uzbecká 4, P.O. Box 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slpost.sk. Sadzba: QINET, Tlač: Grafotlač Prešov s.r.o. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

НОВЕ ЖИТТЯ

Видає Союз русинів-українців СР. Рік видання 76. Головний редактор Мiroslav Iljuk. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бордача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просьбу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.